

ASURCA VE BABİLCE METİNLERDE YEMİN

Koray TOPTAŞ*

Ömer KAHYA**

ÖZ

Bu makalede Asur ve Babil’de yemin uygulamasının sosyal, ekonomik, hukukî ve siyasî hayat içerisindeki yeri ve önemi ele alınmaktadır. Bu amaçla hem resmi nitelikteki kraliyet yazıtları ve hukukî kayıtlar hem de şahıslara ait hukukî ve ekonomik nitelikteki belgeler incelenmiştir. Asur ve Babil’de yemin uygulanması toplum hayatı içerisinde sorunların çözümünde ve gerçeğin ortaya konulmasında önemli bir işlevi yerine getirmiş, ayrıca sözleşme ve anlaşmalarda taahhüt edici bir amaca hizmet etmiştir. İncelediğimiz belgeler, yemin etme eyleminin dinsel bir nitelik taşıdığını ve eylemin tapınakta, mahkemede ve kutsal mekânlarda, tanrıların huzurunda gerçekleştirildiğini göstermektedir. Asur ve Babil’de yalan yere yemin edenlerin ve ettikleri yemini tutmayanların ağır cezalarla yüzleşmeleri, yeminin bağlayıcı bir özelliği olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Asur, Babil, yemin, toplumsal hayat, taahhüt, doğrulayıcı/onaylama

OATH IN ASSYRIAN AND BABYLONIAN TEXTS

ABSTRACT

In this article, the place and importance of the practice of oath in social, economic, legal and political life in Assyria and Babylon is discussed. For this purpose, both royal inscriptions and legal records created by the state and economic documents belonging to private citizens were examined. The practise of the act of oath in Assyria and Babylon fulfilled an important function in solving the problems and revealing the truth in the community life, and also served a committed purpose in contracts and agreements. The documents which we examined show that the act of oath was of a religious characteristic and that the act was carried out in temples, court and holy places in the presence of the gods. In Assyria and Babylon, those who swear a false oath and those who do not take the oath are punished with penalties, which reveals that an oath has a binding feature.

Keywords: Assyria, Babylon, oath, social life, commitment, verifier/verification

* Araş. Gör. Dr., Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi, Ankara, koraytoptas@gazi.edu.tr

** Araş. Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Sumeroloji, kahyao@ankara.edu.tr

GİRİŞ

Yemin, bir kimsenin bir işi yapıp yapmadığı ya da doğruyu söylediği konusunda dini inançları doğrultusunda yaratıcısını, kutsal varlıkları veya toplumun önde gelen şahıslarını şahit göstererek, söylediklerine ve eylemlerine dayanak oluşturma çabasıdır. İspat vasıtası ve sorumluluk üstlenme gibi amaçlara hizmet eden yemin, toplum hayatı içerisinde vazgeçilmez bir öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Yemin doğu toplumları içerisinde yaygın bir gelenektir. Özellikle Sâmi toplumları önemsiz durumlarda bile yemine başvurmaktadırlar. Kökleri çok eskilere dayanan bu gelenek (Price, 1929, s. 22) günümüzde Anadolu ve Yakındoğu’da sosyal, ekonomik ve hukukî hayat içerisinde varlığını sürdürmektedir. Mesela içinde bulunduğumuz Anadolu coğrafyasında yaşayan insanlar kendilerine yönelik bir suçlama ile karşılaştıklarında suçsuzluklarını ispat etmek için veya bir şeyi yerine getireceklerini taahhüt etmek için Allah adına yemin ederler. Hatta Anadolu toplumu aralarında bir problem olduğunda, problemin çözümünde veya bazı kimseler arasında gerçekleştirilen anlaşmalara bağlı kalınacağı hususunda yemine müracaat etmektedir. Bu çerçevede yeminin iki farklı fonksiyonu bulunmaktadır diyebiliriz. Bir kimse itham edildiği suç ya da eylem karşısında kendini aklamak adına (ki günümüz mahkemelerinde de doğruyu söyleyeceklerine dair taraflara yemin ettirilmiştir) ya da söz verme şeklinde bir akde bağlı kalınacağı hususunda yemin etmektedir.

Yemin, dini inançlara dayalı bir uygulamadır. İslam, Hristiyan, Yahudi toplumlarında ve çok tanrılı dinlerde yemin, dini bir uygulama olarak görülmektedir ve toplum içinde yaşayan bireyler söylediklerini güvenilir kılmak için tanrının şahitliğine başvurmaktadırlar. Ancak bazı durumlarda insanlar güvenilir bir kimsenin huzurunda yemin ederek bir nevi o insanı kendisine şahit gösterebilmektedir. Yemine şahitlik eden kişi toplumun önde gelen şahsiyetlerinden biri olabilir ya da tanrının dünyadaki hizmetkârı olarak kabul edilen din görevlileri olabilmektedir. Eskiçağ toplumlarında durum bundan çok da farklı değildir. Asur ve Babil’de yemin dinsel bir söz verme, kutsal yaptırım veya ceza durumunda yapılan bir bildirimdi ve söz ya da eylemlerin tasdik edilmesiydi. Bir kimsenin bir beyan ya da durum üzerine yemin etmesi bir taahhüt sayılır ve bu yeminin söylenenler üzerinde büyük bir yükümlülük olduğuna inanılırdı. Yemin ile söylenen ya da gerçekleştirilen faaliyetlerin güvenilirliği tasdik edilirdi (Mercer, 1912, s.31).

Asur ve Babil’de yemin eylemi genellikle mahkemede ya da tapınakta icra edilmekteydi. Hatta suça konu olan mahalde de tanrı veya sembolü bulunması şartıyla yemin edilebilirdi. Yemin eylemi, bazı durumlarda tanrının görevlileri ya da temsilcisi kabul edilen kral huzurunda vuku bulmaktaydı. Bu yönüyle yemin tanrıların şahitliğine başvurmak olarak düşünülmelidir. Yemin keyfi bir uygulama değildi ve dini bir eylem olarak inanılmaktaydı. Yemin eylemi sırasında kutsal varlıkların da olaya müdahil olması sebebiyle insanlar her olay ve her durum için yemine başvuramazlardı. Ayrıca yalan yere yemin etmenin de öteki dünyada karşılığı olduğu bilgisine Eski Babil Devri’ne tarihlenen Sumerce Gilgameş, Enkidu ve Ölüler Diyarı adlı edebî metinden öğrenmekteyiz: “Tanrısını kandıran ve (yalan yere) yemin edenî gördün mü? “Onu gördüm.” O(nun durumu) nasıldır? “Ölüler diyarının tepesinde sunulan su dökme yerinde o ... içer.” (A.

R. George, 2003, s. 769 vd.) Metnin bu kısmında hep olumsuz örnekler yer aldığından, yalan yemine bulunan kimsenin de kötü durumda olduğu anlaşılmaktadır.

Akadca metinlere göre bir kimse davada, hâkim huzurunda gerek davacı, gerekse dava edilen haklılıklarını belge ve şahitler aracılığıyla doğrulamadığında, iddiasını ispat için tanrı sembolü önünde, yani tanrı huzurunda yemin ederdi. Bu türden bir yemine amaç söylenenlerin doğrulanmasıdır (Wells, Wunsch and Magdalene, 2012, s. 275). Mahkeme kayıtlarında gördüğümüz yemin formları büyük oranda anlatılanların doğrulanmasına yöneliktir. Yeminin vaat edici özelliği ise genelde ticarî ve sosyal hayatı düzenleyen sözleşmelerde ve devletlerarası ilişkileri düzenleyen anlaşma metinlerinde ortaya çıkmaktadır. Burada amaç kişilerin ya da devletlerin birbirilerine taahhüt ettikleri hükümlerin yerine getirilmesini güvence altına almaktır. Özellikle Eski Asur Dönemi’nde ticarî sözleşmeler de bu türden yemin formlarını ihtiva etmektedir.

Asurca ve Babilce metinlerde yemin için çeşitli kelimelerin kullanıldığını görmekteyiz. Farklı dönemlere ait Akadca metinlerde, yemin için “*adû, māmītu(m), nīšu(m), tamītu, tim’um,*

ta(m)māmītum” kelimeleri; yemin etme eylemi içinse “*tamû, zakāru*” filleri kullanılmaktadır (Bu kelime ve fiiller için bkz. CDA). Akadca “*tamû/tamā’u*” (CAD T 159) belgelerde “*yemin etmek*” anlamında en çok tercih edilen fiildir. Bu fiilden türetilen “*tamītu*” (CAD T 122) Yeni Babil ve Yeni Asur Dönemlerinde “yemin” anlamında kullanılmıştır. Yine *tamû* fiilinden türetilen “*tim’um*” da (CDA 2000 407) Eski Asur Dönemi’nde yemin anlamında kullanılan bir kelimedir. Akadca *wamā’um* fiilinden türetilmiş olan “*māmītu(m)*” da “yemin” anlamında kullanılmıştır (CDA 194). “*Māmītu*”, genellikle kralın ve tanrıların huzurunda yemin etme durumunda tercih edilmektedir (CAD M/I, 189). Bu kelime ayrıca bir Akad tanrıçasının ismiydi. Bu tanrıça yeraltı tanrısı Nergal’ın eşi olup yıkım, hastalık ve ölüm tanrıçası idi (Leic, 1998: 114; Price, 1929, s. 23). İsmi için yemin karşılığındaki bu kelimenin kullanılması tanrıça Māmītu’nun yeminle özdeşleştirildiğini ve belki de yeminine sadık kalmayanların yıkım hastalık ve ölümle cezalandırıldığını düşündürmektedir.

Yemini ifade etmek için *nēšu* “yaşamak” anlamındaki fiilden türetilmiş olan ve “hayat; yemin” karşılığındaki *nīšu(m)* (CDA 256) kelimesinin de tercih edildiğini Akadca belgelerden görmekteyiz. “*Nīšu(m)/nēšu*” genellikle “*hayat üzerine yemin etmek*” için kullanılan bir kelimedir. “*Nīš ilim*” ibaresindeki “*nīšu*” kelimesi “insan, nâs” anlamına geldiği gibi, Zİ idiogramı ile belirtildiği zaman “*hayat*” anlamına geldiği ifade edilmektedir (Tosun ve Yalvaç, 2002, s. 277). Bu kelime ile teşkil edilen “*nīš ilim zakārum*” deyiimi “tanrı üzerine yemin etmek” anlamını vermektedir. Ayrıca muhtemelen yemin edenin, yeminine aykırı bir davranışta bulunması durumunda, bir lanet ile karşılaşacağı anlamına geliyordu.(Driver and Miles, 1960; 467-468). “*Zakāru*” (CAD Z 16) fiili tek başına da yemin etmeyi karşılamakta ve tanrı huzurunda bir şeyi söylemek anlamına gelmektedir. Orta ve Yeni Asurca ile Babilce metinlerde karşımıza çıkan ve yaygın bir şekilde kullanılan bir diğer yemin ifadesi de “*adû/adê*” kelimesidir. “*Adû/adê*” (CDA 5) Yeni Babilce ve Yeni Asurca belgelerde özellikle vassal krallıklarla yapılan sadakat yeminini ifade etmek için kullanılan bir kelimedir (Lauinger, 2013,s. 99). Bu kelimeler dışında Sumerce fiil kullanımlarına da rastlamaktayız. Örneğin, bazı Eski Babilce metinlerde Sumerce “İN.PÀD.(DÈ).EŠ (*itmû*)” “yemin etti” ifadesi karşımıza çıkmaktadır (Mercer, 1914, s. 199; CAD T 159)

Yemin eylemi için Asurca ve Babilce kayıtlarda farklı formlar karşımıza çıkmasına rağmen, kullanım amaçları benzerlik göstermektedir. Yemin ile ilgili maddi kanıtlar ancak yazının kullanılmasıyla birlikte bize intikal etmiştir. Yazıyı icat eden ve şehir devletleri kuran Sumerliler aralarındaki anlaşmazlık durumlarında ya da bir söze taahhüd verilmesi durumunda yemin ediyorlardı. Nippur’dan çıkan III.Ur Dönemi’ne ait CBS 7218 numaralı bir köle satışı belgesinde geçen yemin formu söz konusu dönemdeki yemin uygulamasını ortaya koymaktadır. Belgenin ilgili kısmının tercümesi şöyledir. “*Bir kadın köle olan Āzimu’yu, Ur-dEnlil’in oğlu Ur-kalkal, Ur-dBabbar’ın oğlu Ur-nigin-gar’dan satın aldı. Onlar (ileride) dönmeyeceklerine/itiraz etmeyeceklerine kral huzurunda yemin ettiler* (mu lugal-bi in-pàd-eš). (Chiera, 1922, s. 136)

Asurca Belgelerde Yemin

Eski Asur Ticaret Kolonileri Devri’ne ait ticarî ve hukukî, belgeler içerisinde yemin protokolü ile sıkça karşılaşılacaktır. Anadolu’daki Asurlu tüccarlar, kendi aralarındaki ilişkiler ile yerli halk ve yöneticilerle olan ilişkilerini düzenlemek, karşılıklı haklarını güvence altına almak için yaptıkları anlaşmalarda yemin ettiklerini veya ettirildiklerini görmekteyiz (Günbattı, 2005; Veenhof, 2013, s. 24). Kültepe’den çıkarılan belgeler incelendiğinde sözleşme sahiplerinin genellikle bir ticarî malın satışında, borç verme durumunda veya aralarında çıkan ticarî anlaşmazlıkların çözümünde yemin ettiklerine şahit olunmaktadır. Ticarî belgeler ve mahkeme tutanaklarına ek olarak yerli kralların kendi aralarındaki ya da yerli krallar ile Asur otoritesi arasındaki siyasî ilişkilerde yemin, bağlılık bildirmede ve sorunların çözümünde önemli bir yere sahipti.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda karşımıza en çok çıkan yemin şekillerinden birisi “*tanrı Aššur’un hançeri önünde yemin etmek*” idi. Kültepe belgeleri incelediğinde bu döneme ait yemin uygulamasının kutsal mekânlardaki “*hamrum*” adı verilen yapıda, “*Tanrı Aššur’un hançeri/šugaria’um’u huzurunda*” yapıldığı görülmektedir (Sever, 2003: 453). Asurlu tüccarlar tarafından kutsal kabul edilen tanrı Aššur’un hançeri, taşıdığı kutsallık sebebiyle sadece yemin eylemlerinde değil aynı zamanda şahitlik

durumlarında da huzuruna gidilen ve tanrı Aşşur'u temsil eden bir semboldü. Kültepe tabletleri içerisinde tanrı Aşşur'un sembolleri önünde yemin edildiğini gösteren birçok belge mevcuttur. Kt. c/k 1010 numaralı *waklum* mektubunda ise Aşşur'un sembolü için ideogram kullanılmıştır. Belgenin ilgili kısmı şöyledir:

“*Waklum Kaniš kārūmuna şöyle söyler; ‘Şehir kararı, tanrı Aşşur’un GİŞ.GAG.EN.GAL sembolü önünde hamrum’da verdi ve o yemin edecek, Aşşur-tāb tanrı Aşşur’un hançeri huzurunda 36 top kumaşın kaybolduğuna dair yemin edecek (itamma). (A-šūr-DÜG i-na GİR ša A-šūr 36 TUG ba-tù-šu lu ha-al-qú-ni i-ta-ma- ma)’*” (Çeçen, 1990, s. 38-39)

Yemin içeren belgelerin çoğunda tanrı Aşşur'un sembollerini ifade eden GİR/*patru* “hançer” ve *şugaria’um* denilen nesnelere kullanılmaktadır. Buradaki GİŞ.GAG.EN.GAL yazılışı, Kt. 88/k 1059 numaralı metinde de “*Waklum’un* mührü. Şehir *hamrum’da* GİŞ.GAG.GAL.EN.GAL-*en’in* huzurunda hükmü verdi (KİŞİB *wa-ak-lim a-lu-um dī-nam i-na ha-am-ri-im İGİ 2 GİŞ.GAG.EN.GAL-en i-dī-in-ma)*” şeklinde geçmektedir. Veenhof, büyük ihtimalle 2 GİŞ.GAG.EN.GAL-*en* ile tanrı Aşşur’un silahlı olan çift *şugaria’um* sembolünün kastedilmiş olduğunu söylemektedir. (Veenhof, 2002, s. 801)

Kültepe metinlerinden Anadolu’da bulunan yerli kralların da aralarında yemin ederek anlaşmalar yaptıklarına şahit olunmaktadır. Mama kralı Anum-Hirbi’nin Kaniş kralı Waršama’ya yazdığı mektupta yemin hususuna temas edilmektedir. Belgeden anlaşıldığı kadarıyla Kaniş kralı Waršama, Mama kralı ile antlaşma imzalamak için talepte bulunmakta ancak, Anum-Hirbi, Waršama’ya yazdığı mektupta “*eski yemin kâfi değil mi?’*” diyerek daha önce aralarında imzaladıkları antlaşmanın hükümlerinin geçerliliğini koruduğunu ifade etmektedir. Belgede geçen ifade şu şekildedir: “*bana bir mektup gönderdin ve şöyle dedin: ‘yemin edelim.’ Önceki yemin kâfi değil mi? (um-ma a-ta-ma lu ni-it-ma ma-mi-tum pá-ni-tum e-ša-at)*” (Balkan, 1957: Kt. g/t 35, s. 7-9) Kültepe’de ortaya çıkarılan belgelerde yerli yöneticiler ile Asur arasında “*yemin etme/alma*” söz konusudur. Bu metinlerden birisinde Wašhaniya tahtına oturan yeni kralın kārūm Kaneš’e yemin ederek bağlılık bildireceği bilgisi yer almaktadır:

“*Şehrin habercilerine ve kārūm Kaneš’e söyleyin, kārūm Wahšušana şöyle (söylüyor): Wašhaniya kralı/rubā’umu buraya mektup yazdı. O şöyle söyledi: ‘Babamın tahtını tuttum/tahtına geçtim, bana yemin ettirin (ma-mi-tám! [ta]-mi-a-ni)’ Biz şöyle söyledik: ‘kārūm Kaneš bizim beyimizdir/üstümüzdür. Biz (onlara) mektup yazacağız. Onlar (da cevabı) ya size yazarlar ya da bize yazarlar. Ülkenin iki (adamı) sana gelecekler ve sana yemin ettirecekler ([š]i-na ša [m]a-ti[m] i-lu-ku-ni-ku-ma ù ma-mi-t[á]m ú-ta-mu-[ú]-kà)’ Size kalmış. Talimatınız buraya gelsin. 20 mina bakırı habercilerimize verdik.’*” (Larsen, 1976, s. 249; Lewy, 1956, s. 17-20)

Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda bir Asurlunun nasıl yemin ettiği ile ilgili birçok bilgi bulunmasına rağmen o dönem Anadolu halkının bir beyanın doğruluğunu ispatlamak ya da bir yükümlüğü yerine getireceğine dair teminat vermek için ne şekilde yemin ettiği hususunda sınırlı bilgiye sahibiz. Daha öncede değindiğimiz antlaşma metinlerinde karşılaştığımız yeminler, iki tarafın da söz konusu maddeleri onaylaması ve gerekli sorumluluğun yüklenmesi için alınmaktaydı. Anadolu’lu yerel bir yöneticinin Kt. n/k 794 numaralı metinde nasıl yemin ettiği şöyle aktarılmaktadır:

“*Tanrı Aşşur’a, tanrı Adad’a, ölümler diyarına ve babasının ruhuna elini kaldırdı. Sofrasını/masasını ve tahtını devirdi ... ve kadehini doldurdu ve döktü. Kral şöyle söyledi: .... Onlar (kralın mâiyeti) şöyle söyledi: Eğer yemininizi bozarsak kanımız (bu) kadeh gibi dökülsün.’*” (Çeçen ve Hecker, 1995, s. 35 vd.)

Adını ve yöneticisi olduğu şehri bilemediğimiz Anadolu’lu kralın tanrı Aşşur, Adad ve babasının ruhu üzerine yemin ettiğini görmekteyiz. Bu diğer antlaşma metinlerinde (Günbattı, 2005, s.764) ve Hittit antlaşma metinlerinde olduğu gibi söz konusu coğrafyanın önemli tanrılarının adı sayılarak yemin etme (tanrıları şahit gösterme) geleneğinin yaygın şekilde var olduğu bilinmektedir. Bu kısımdan sonra kralın yaptığı eylemler bir ritüel gerçekleştirildiği izlenimi uyandırmaktadır. Kral doldurup döktüğü kabın ardından anlayamadığımız bir takım söylemlerde bulunmaktadır. Sonrasında kralın mâiyeti kralın döktüğü kadehe ithafen anlaşmaya bağlı kalmazsak kanımız kadehten dökülen sıvı gibi aksın şeklinde

bir beddua dile getirmektedirler. Bu uygulamanın ne anlama geldiğini, Hititçe bir metinde karşılaştığımız örnekten anlayabilmekteyiz. Söz konusu Hititçe metinde Güneş tanrısının huzurunda, kralın temizlik hizmetlerinden sorumlu görevlilerin her ay, bir kadehi doldurup boşaltdıktan sonra “*Her kim kirliliğe neden olur ve krala kirli su verirse tanrılar onun ruhunu su gibi akıtsın!*” diyecekleri belirtilmektedir (konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Kahya, 2017, s. 54). İki metin arasındaki benzerlik uygulamanın aynı inanç bağlamında yapıldığını göstermektedir. Bu uygulamanın hem bir anlaşmanın yükümlülüğü hem de bir görevin gereğini yerine getirme söz konusu olduğunda başvurulduğunu görmekteyiz. Burada yemin edilen zamandan itibaren geçerli olmak üzere, vaad edilen sorumlulukların yerine getirileceği hususunda teminat verilmektedir.

Anadolulu sıradan bir insanın nasıl yemin ettiği ile ilgili bir Kültepe metninde önemli bilgiler bulunmaktadır. Asurlu bir tüccar ile Anadolu Happutala isimli bir kimse arasındaki alacak- verecek meselesi hakkındaki KT VII-a, 294/t numaralı metinde bir yerlinin kendi beyanını ispat etmek için yaptığı uygulama yer almaktadır:

“... Happutala onların tanrısının kadehini içecek ve 1 ½ mina gümüşü ve 15² çuval arpayı Aşşur-rē’ī, İliš-tikal’e verecek ve (tanrı) Asur’un hançeri (huzurunda) yemin edecek ve x+6 çuval arpa, x çuval (içerisin)den tenzil edilecek...” (KT VII-a 294/t, 14-21 bkz. Bayram ve Kuzuoğlu, 2014, 554 vd.; Kahya, 2017, s. 47)

“Onların tanrısının kadehini içecek” ifadesinden yerlilerin kastedildiği açıktır. Burada tanrının kadehini içtikten sonra beyanda bulunmaktadır. Söylediklerinin doğruluğunu ispat etmek için bir tanrıya ait kutsal kadehten sıvı içilmekte ve beyanda bulunmaktadır. Benzer örneklere Hititçe bir metinde, Tevrat’ta ve Zerdüşt kaynaklarında ve Eski Türklerde rastlamaktayız. Esasen burada yeminle yakından ilişkisi olan nehre gitme gibi bir ordal uygulaması ile karşılaşmaktayız. Günümüzde yemin edilirken Kur’an’a el basma da ordal düşüncesiyle, yani kutsalla bir bağ kurarak kendini aklama yöntemiyle benzerdir. Toplumumuzda yemin ve ordal ayrımı gözetilmemektedir ancak bir tanrının onayını almak için yapılan uygulama ve aklanma çabası, sözlü yapılan yeminden farklıdır. İşlevsel olarak yeminle aynı olsa da buradaki eylem “içme ordali (drinking ordeal)” olarak anılan ve kutsal kadehten içerek tanrıya bağ kurmaya yaradığına inanılan bir uygulamadır. Hititçe metinlerde sıkça geçen bir tanrıyı içme ya da bir tanrının kadehi(nden) içme uygulaması da “içme ordali” ile ilişkilidir (söz konusu örnekler ve yorumlar için bkz. Kahya, 2017).

Yeminin geçtiği Asurca belgeler ticarî ve siyasî içerikli sözleşme ve antlaşmalar ile sınırlı değildir. Kanun maddeleri de yeminle ilgili hükümleri ihtiva etmekteydi. Asurca kanun maddeleri ile ancak Orta Asur Devri’nde karşılaşabiliyoruz. Aslında Eski Asur Dönemi’nde de ticaretle ilgili meseleleri düzenleyen bir stelin olduğunu metinlerdeki *kīma awat narua’im* “dikili taşın sözüne göre” şeklindeki geçişlerden bilmekteyiz fakat kazılarda böyle bir kitabe ele geçmemiştir (Sever 1990; Bayram, 2001, s. 6). Asur kanunlarında yemin önemli bir yer teşkil etmekteydi ve Babil kanunlarında olduğu gibi doğrulayıcı bir niteliğe sahipti. Orta Asur Kanunları Tablet A 5. maddede yeminin bu özelliğini açıkça görmekteyiz. Madde şöyledir: “Eğer bir adamın karısı, ikinci bir adamın evinden herhangi bir şey çalarsa, (çaldığı) 5 mina kalaydan daha fazla (kıymetli) ise çalınmış (malın) sahibi şöyle diyerek yemin edecek (itamma); “onu evimde hırsızlık yap diye teşvik etmedim”. Eğer kadının kocası razı ise çalınmış malı (geri) verecek, onu serbest bırakacak (ve) kulaklarını kesecektir. Eğer kocası, onun bırakılmasına razı değilse (kadını) çalınmış malın sahibi alacak ve o burnunu kesecektir. Eğer (hür) bir adamın karısı sakladığı şeyi dışarda bir yere koyarsa, onu alan, çalınmış malın (sorumluluğunu) taşıyacaktır.” (Driver and Miles, 1935, s. 383; MAL, Tablet A, Madde 5)

Orta Asur Kanunları’nda sanığın kendisini yeminle savunmasını başka maddelerde de görmekteyiz. Orta Asur Kanunları Tablet A 22. maddede belirtilen suç ile itham edilmesi durumunda kişi kendisini yemin ile savunabilmektedir. Bu madde şöyledir: “Eğer bir adamın karısı, babası, erkek kardeşi, oğlu tarafından değil de bir başkası tarafından yolculuğa çıkartılırsa ve o adam (kadının) bir adamın karısı olduğunu (gerçekten) bilmediğine yemin ederse, (o adam) kadının kocasına iki talent kalay verecektir. Bir adamın karısı olduğunu bilirse zararlarını verecek (tazminat verecek), şöyle yemin edecek (itamma); “ben onunla yatmadım” Fakat adamın karısı şöyle derse “o benimle yattı.” Zarar gören bir adamın

tazminatı gibi (o) adama (tazminat) verilecek ve anlaşma olmadan nehre gidecek(tir). Eğer nehirden (sağ olarak) dönerse kadının kocası, karısına ne yaptıysa, ona da (erkeğe de) o yapılacaktır” (Driver and Miles, 1935, s. 393; MAL, Tablet A, Madde 22).

Orta Asur Kanunları Tablet A 25 ve 56. maddelerde ve Tablet B 19. maddede de yemin ifadesi ile karşılaşmaktayız. Tablet A 25. Madde şöyledir: “Eğer bir kadın, babasının evinde oturuyorsa ve kocası ölmüşse kocasının kardeşleri (miras) bölüşmedilirse ve (kadının) çocuk- ları yoksa, kocasının ona taktığı kaybolmamış olan (var olan) ve kocasının kardeşlerinin bölüşmedikleri takıları alacaklar. Geri kalanları tanrı (önünde) el değiştirecek (tanrı önüne serecekler), ondan sonra açıklayıp alacaklar. Ne nehre gidecekler, ne de yemine (ana ma-mi-te) zorlanacaklardır.” (Driver and Miles, 1935, s. 397; MAL, Tablet A, Madde 25) Bu maddede kişi yemin ederse ve karşısındaki kişi bunun aksini söylese kişinin nehre gideceği söyleniyor. Suçla itham edilen kişi boğulursa suçlu sayılmakta kurtulursa masumiyeti onaylanmış olmaktadır. Nehir kelimesi (*nāru*) tanrı determinatifi ile yazıldığından, nehir burada söz konusu tanrının hâkimiyet alanı olarak düşünülmemekte ve Nehir tanrısı yargılayıcı sıfatıyla ilahi hâkim görevini yerine getirmektedir (Tosun ve Yalvaç, 2002, s. 277). Nehre (suya) atma cezası Mezopotamya hukukunda sıkça uygulanan bir yöntemdi (bu konu hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Öz, 2015, s. 185-222).

56. maddede ise yine bir adam yemin ederek kendi haklılığını ispat etmeye çalışmaktadır: “Eğer bir bakire kendini (isteyerek) bir adama verirse, adam (buna) yemin ederse (itamma), karısına yaklaşmayacaklar. (Karşılık olarak) bâkirenin fiyatı olan gümüşün üç katını kirleten ödeyecektir. Kızın babası istediği gibi hareket edecektir.” (Driver and Miles, 1935, s. 425; MAL, Tablet A, Madde 56) denilmektedir.

Orta Asur Kanunları Tablet B 19. maddede ise beklenenin aksine sanık değil mağdur olan kişi yemin ederek haklılığını ispat etmeye çalışmaktadır: “Eğer bir adam komuşunun tarlasını [kazıp] sürerse veya etrafını çevirirse, tarlanın sahibi “o kazdı ve çevirdi” diyerek kral üzerine yemin ederse (itamma), hasat vakti geldiği zaman tarlayı süren kişi, mahsulü ayıracak ve tahılı

devlet deposuna yığacak. Tarla sahibine tahılı fazlasıyla geri verecek, şehirdeki bir tarlanın mahsulüne göre ..... tarlanın sahibine verecek.” (Driver and Miles, 1935, s. 439; MAL, Tablet B, 19). Bu maddede tarla sahibi haksızlığa uğradığını ispat etmek için kral huzurunda yemin edebileceği ve bu yeminin karşılığında mağduriyetinin giderileceği vurgulanmıştır. Orta Asur kanun maddelerinde görüldüğü üzere sosyal ve ekonomik hayat içerisinde karşılaşılan durumlarda gerçeğin ortaya çıkarılmasında yemin önemli bir işlevi yerine getirmiş ve genellikle bu eylem *tamû* fiili ile belirtilmiştir.

Orta Asur Dönemi'nin siyasî olaylarına ışık tutan kral yıllıkları Asur krallarının vassal krallarla imzaladıkları antlaşmalarda yemin protokolünü devreye soktuklarına dair kanıtlar sunmaktadır. Dönemin şartları düşünüldüğünde, teokratik temeller üzerine inşa edilen devletlerarasında imzalanan bir antlaşmanın geçerliliğini ve devamlılığını sağlamanın en iyi yolu, dini esaslara dayanan bir yemin protokolünü uygulamaktır. Orta Asur kralı I. Adad-nirari Hanigalbat kralı Şattuara ile imzaladığı antlaşmada yemin protokolü görülmektedir. Belgenin tecümesi şöyledir:

“Hanigalbat topraklarının kralı Şattuara bana karşı isyan ettiğinde ve düşmanlık yaptığında; efendim ve müttelikim Aşşur'un ve lehime karar veren büyük tanrıların emriyle, onu yakaladım ve şehrim Asur'a getirdim. Ona yemin (utammi-şu) ettirdim ve sonra onun ülkesine dönmesine izin verdim. Her yıl, yaşadığı sürece (o) düzenli olarak şehrim Asur için de haracını aldım.” (RIMA 1 A.0.76.3: 4-14)

Orta Asur krallarında I. Tiglat-pileser de Nairi topraklarına gerçekleştirdiği sefer sonrası onları yenilgiye uğrattığını ve Nairi krallarına merhamet ederek onlardan vassalık yemini aldığını şu şekilde ifade etmektedir:

“Nairi topraklarının tüm krallarını canlı yakaladım. Bu krallara merhamet ettim ve hayatlarını bağışladım. Efendim Şamaş’ın huzurunda onları pranga ve zincirlerinden kurtardım ve yüce tanrılarım huzurunda onlara ebedî bir vassalık yemini (māmītum) ettirdim” (RIMA 2 A.0.87.1: v 9 – v 15)

Asur krallarının vassal krallarla yemin esasına dayalı antlaşmalar imzalamaları Yeni Asur kralları tarafından da sürdürülmüştür. Bu antlaşma metinlerinde yemin karşılığındaki “*māmītu/tamū*” ve “*adū*”(CAD A/I 131) kelimeleri protokolü önemli bir yer tutmaktaydı (bkz. RINAP 1 no. 12: 3; no. 21: 12; no. 22: 8; no. 47: o 19; RINAP 3/1 no. 4: 42; no. 15: iii 9; no. 16: iii 42; no. 17: iii 7; no. 22: ii 74; no. 23: ii 70; RINAP 4 no. 1: i 50; no. 77: 64b; SAA 1 76: o 6; SAA 2 2: o i 13). Bu uygulamalar Asur tarafı için genişleme ve emperyalizm amaçlarının bir aracı olarak kullanılıyordu. (Oded, 1992, s. 93-94). *Adē/adū* adı verilen sadakat metinlerinde, yükümlülükler ve yasaklar açıkça belirtilmekte, isyan durumunda uygulanacak açık bir davranış protokolü öngörülmekteydi (Ponchia, 2014, s. 509). Yemin, antlaşma şartlarını garanti altına alma amacı taşıyordu ve ileride ortaya çıkabilecek bir ihlal durumunda Asur’a müdahale için tanrısal destek sağlıyordu. Vassal krallıkların sadakat yeminini ihlal etmesi, Asur’un vassal ülkeleri yıkıp ilhak etmesi için yasal dayanak sağlıyor ve yeni illerin oluşturulması yolunu açıyordu (Parpola, 2003: 101.) “*Adū*” kavramı Yeni Asur Dönemi’nde ortaya çıkan bir kavramdı. Bu kelimenin Aramca’dan Akadca’ya geçtiği düşünülmektedir. “*Adū*” vassal devletleri hâkimiyet altında tutmak için dayatılan emperyalist bir uygulama idi. “*Adū*” aslında imparatorluğun bütün idari alanlarına dayatılmaktaydı. Çoğu kez, Asur hükümdarının tek yönetici olarak tanınması, kralın varislerinin tanınması, vatan hainliği ve ayaklanma eylemlerine karşı aktif destek ve işbirliğinin yasaklanması “*adū*”nun şartlarını oluşturmaktaydı (Cogan, 1974, s. 42-44). Örneğin, II. Tukulti-Ninurta’nın Bēt-Zamani hükümdarı Amme-ba’al ile yaptığı antlaşmada, Asur kralı Amme-ba’al’dan kendisine düşmanlık edenlere hiçbir şekilde yardım etmemesini ve alış-veriş yapmamasını istemektedir. Bu istek belgede şu şekilde belirtmektedir:

“Efendim Aşşur’un huzurunda, ... [...] heykelinin önünde ondan yemin aldım: “Eğer sen benim düşmanlarıma (ve) rakiplerime atlar verirsen, tanrı Adad korkunç bir yıldırımıyla ülke[ni vur]abilir” (RIMA 2 A.0.100.5: 25).

Asarhaddon’un Medler ile yaptığı antlaşma da sadakat yemini esasına göre düzenlenmişti ve Asur kralına koşulsuz itaati öngörüyordu. Yemin esasına dayalı bu antlaşma sayesinde Medler, Asur’a düşmanlık yapmamış, Asur ordusunda görevler almış, hatta Asarhaddon’un sarayında kapı muhafızlığı dahi yapmışlardır (Liverani, 1995, s. 58-59).

Yeni Asur kraliyet yazıtları Asur’a yemin eden kralların yeminlerini bozmaları durumunda karşılaştıkları ağır cezaları açıkça ifade etmekteydi. Asur kraliyet ideolojisi yemini tanrılar huzurunda gerçekleştirilen kutsal bir eylem olarak lanse etmekte ve yeminin bozulmasının en ağır cezaları gerektirdiğine vurgu yapmaktaydı. Vassallara yemin ettirilerek antlaşma tabletini değiştirmemeleri, imha etmemeleri ve yeminlerini bozmamaları beklenirdi. Yemin edilirken tanrının belirlediği uğurlu günlerde ve tanrı heykellerinin huzurunda resmi bir tören yapılır, yemini bozanların yüzleşecekleri tanrısal cezalar ve lanetler ayrıntılı bir şekilde kaydedilirdi (Kuhrt, 2013, s. 179).

Belgelerde antlaşmanın bozulması durumunda verilecek cezalar açıkça belirtilmekteydi. V. Aşşur-nirari’nin Mati’-ilu (Arpad kralı. Bkz. PNA II/2, s. 745) ile yaptığı antlaşma metni, bu duruma güzel bir örnek sunmaktadır. Belgede antlaşmanın bozulması durumunda karşılaşılabilecek olumsuzluklar sayılmaktadır. Aslında yemin ederek anlaşmayı onaylayanlar, yemine sadık kalmamaları durumunda başlarına gelecek felaketleri de kabul etmiş oluyorlardı. İlgili satırlar şöyledir:

“Eğer Mati’-ilu oğulları veya onun ileri gelenleri ya da Asur Kralı Aşşur-nirari’nin (bu) antlaşmasına karşı günah işlerse, çiftçiler tarlalarda hasat şarkısı söyleyemeyecek, kırlarda bitkiler olmayacak ve güneş ışığı göremeyecek. Su getiren kadınlar sudan su çekemez (olacak), onların yiyecekleri [... mayacak] onların içecekleri [...” (SAA 2 2: r. iv 17- r. iv 23)

Asur kralları, yeminin bozulmasının isyan olarak değerlendirildiğini de yazıtlarında açıkça ifade etmişlerdi (Toptaş, 2018, s. 181). II. Adad-nirari, Temannu şehri yöneticisi Muquru’nun Aramilere ve güçlü surlarına güvenerek tanrılara verdiği yemini unuttuğunu ve isyan ettiğini yıllıklarında anlatmaktadır (RIMA 2 A.0.99.2: 49-51). Belgede yer alan “*büyük tanrılara verdiği yemini unuttu*”

ifadesi Asur kralına isyanı bastırmak için tanrısal bir destek sağlıyor ve isyanı bastırma sırasında kullanacağı orantısız gücü haklı çıkarmak için yasal meşru gerekçe sağlıyordu.

Yeni Asur kral yıllıkları yeminin ihlal edilmesi sonucunda bozan tarafa karşı askerî seferlerle gerçekleştirilen cezalandırma örnekleriyle doludur. III. Tiglat-pileser Dönemi'ne ait bir belgede de Zaşır'u'nun yeminine sadık kalmaması neticesinde sefere çıkıldığı ve Bēt-Şa'alli halkının Asur'a sürgün edilerek cezalandırıldığı belirtilmektedir (RINAP 1 no 47: 19a – 20b.). III. Tiglat-Pileser'e ait bir başka belgede Asur'a yemin eden Aşkelon Kralı Mitinti'nin düşmanca bir tavır takınması ve sonucunda tanrı Aşşur'un gazabıyla yüzleşmesine vurgu yapılmaktadır (RINAP 1 no. 21: 12'-16').

III. Tiglat-pileser, Ungi Kralı Tutammû'nun kendisine olan sadakat yeminini ihlal etmesi sonrası Unqi ülkesini, başkenti Kinaliā ile birlikte eyalet yöneticisinin kontrolüne bıraktığını şu ifadelerle anlatmaktadır:

“Kinaliā (Kunalā) [şehrini] yeniden düzenledim, Ungi topraklarının tamamının it[aat etmesini sağladım], [...], (ve) onların üzerine eyalet yöneticim [... hadımı] yerleştirdim.” (RINAP 1 no. 12: 11-12).

II. Sargon Dönemi'nde Muşşir kralı Urzana'nın Aşşur ve Marduk'a verdiği yeminini (*māmīt* ^dAşşur u ^dMarduk) çiğnediğini görmekteyiz. Yeminin bozulmasına çok kızan II. Sargon sefere çıkarak Muşşir şehrini en ağır şekilde cezalandırmıştır. (Fuchs, 1994, 149 – 157; ARAB II no. 22.) Yine devletlerarasındaki yeminin bozulması durumunda da, yemini bozan taraf ağır bedeller ödeyebilirdi. II. Sargon, kendisine ait bir belgede sadakat yemini eden Kiakki'nin yeminini unutmaması sonucu onu cezalandırdığını söylemektedir. Sargon burada Kiakki'nin tanrılara verdiği yemini unutmaması sonucu, tanrılarının yardımıyla Kiakki'nin ülkesini alt üst ettiğini belirtmektedir. Anadolu kral Kiakki'nin kraliyet şehri olan Şinuhtu'nun Aksaray civarında olduğu düşünülmektedir. Bu belgede yeminine uymayan vassal kralların cezasız kalmadığını açıkça görmekteyiz. Belgenin tercümesi şöyledir:

“Saltanatımın dördüncü yılında, Şinuhtu şehrinden Kiakki, büyük tanrılara verdiği yemini unuttu ve vergi ödememeye karar verdi yüce tanrılara efendilerime ellerimi kaldırdım ve onun krali şehri Şinuhtu'yu bir fırtına gibi alt üst ettim. Kendisini savaşçılarıyla birlikte, 7350 kişiyi, karısını, oğullarını, kızlarını, sarayının halkını, birçok malla birlikte ganimet olarak aldım. Krali şehri Şinuhtu'yu Atuna'lı Mati'ye verdim ve onu öncekinden daha fazla at, katur, altın ve gümüş (ödemekle) yükümlü kaldım.” (ARAB II, no. 7).

Asurbanipal de Kimmer kralı Dugdamme ile yaptığı antlaşmada Kimmerlerin Asur sınırlarını ihlal etmeyeceklerine dair yemin etmesine karşın, yeminine sadık kalmadığını ve bunun sonucunda onu en ağır şekilde cezalandırdığını belirtmektedir (Millard, 1968). Asur ideolojisine göre, yemin eden bir vassal yeminine sadık kalmalı ve kendini Asur kralına adamalıydı.

Sadakat yemin protokolünün sadece vassallık antlaşmalarında değil veliahtın kabul edilmesi noktasında da uygulamaya konulduğuna tanık olmaktadır. Asarhaddon, oğlu Asurbanipal'i tahtının veliahtı olarak tayin ettiğinde, Asurbanipal'in mirasını garanti altına almak için Asur beyleriyle “bağlılık yeminine (*adē*)” dayalı bir anlaşma imzalamıştır (SAA 2 6; Levinson, 2010, s. 342; Kitz, 2004, s. 319) Belgede Asarhaddon oğlu Asurbanipal'i veliahtı olarak atadıktan sonra anlaşmayı garanti altına almak için muhataplarının her birine yemin ettirdiğini şu ifadelerle kayıt altına almıştır: *“her biri toprakların beyi, tanruların babası Aşşur huzurunda yemin ettiler. (^dAşşur AD DINGIR-MEŞ EN KUR.KUR titam[mā])”* (SAA 2 6: 25). Antlaşma metninde Asarhaddon, yemin eden kralların yeminlerini tutmamaları durumunda karşılaşacakları felaketleri sıralayarak bir nevi bu vassal krallıklara gözdağı vermiştir. *“Kim ki bu tabletlerdeki yeminleri görmezden gelir, siler veya yeminlere uymazsa... bu anlaşmaya ve yeminine karşı gelirse...”* diyerek tanrılar tarafından karşılaşacakları felaketleri sıralamıştır:

“Kaderin belirleyicisi olan tanruların kralı Aşşur, senin için kötülük dolu bir kader buyursun! O (Aşşur) si[ze uz]un bir yaşam ve yaşlılık bahşetmesin! Onun (Aşşur) sevgili karısı Mulissu ağzına kötü sözler

alsın, senin için aracılık etmesin! Tanrıların kralı Anu, tüm evlerinize hastalık, yorgunluk, sıtma, uykusuzluk, endişe ve hastalık yağdırsın! Göğün ve yerin parlaklığı tanrı Sin, seni cüzzaamla örtün ve tanrıların veya kralın huzuruna kabul edilmeni yasaklasın. Çölde yabani eşek ve ceylan gibi başıboş dolaş! Cennetin ve yeryüzünün ışığı Tanrı Şamaş, seni adilce yargılamasın. Görme yeteneğini elinden alsın. Karanlık içinde dolaş! .... Çatışmanın ve savaşın hanımı İştâr, çatışmanın en yoğun anında yayını parçalasın, kollarını bağlasın, düşmanının önünde diz çöktürsün! Tanrıların kahramanı Nergal, acımasız kılıcıyla sizin hayatınızı söndürsün, aranızda veba ve katliam soksun!” (SAA 2 6: 414 – 456)

Babilce Belgelerde Yemin

Babilce çivi yazılı belgeleri genel olarak edebî metinler, tarihî belgeler, yasal ve ticarî metinler (sözleşmeler) olmak üzere bir kaç başlık altında toplayabiliriz. Edebî eserlerin içinde yeminle ilgili verileri pek görmemekteyiz. Tarihsel metinlerde ise yeminle ilgili örneklerle daha çok karşılaşmaktayız. Ancak yeminin en yoğun kullanıldığı belge grubu yasal ve ticarî sözleşmeleri içeren metinlerdir. Özellikle Hammurabi Dönemi’nde yeminle ilgili belge sayısı oldukça fazladır (Mercer, 1914, s. 196).

Eski Babil Dönemi evlilik sözleşmelerinde “MU LUGAL İN.PÀD” yani “*kral huzurunda yemin*” ifadesiyle sıkça karşılaşılmaktadır (Greengus, 1969: 530). Eski Babil Hanedanlığı Dönemi’ne ait bir borç mukavelesinde “MU LUGAL.Bİ İN.PÀD” yemin formu karşımıza çıkmaktadır. Belgenin tercümesi şöyledir: “*Iddin-Şamaş 1/3 litre yağı Şin-pilah’dan, Ili-abârum’dan ve kâtip Ummu-erah’tan borç (olarak) aldı. Iddin-Şamaş, 30 Nisan’da aldığı kadar yağı sahipleri Ummu-erah ve Ili-abârum’a geri verdi. O kralın huzurunda yemin etti (MU LUGAL.Bİ İN.PÀD).*” (Meek, 1917, s. 205)

Eski Babil yemin formlarında eylemin genellikle kralın ve tanrıların huzurunda gerçekleştirildiği görülmektedir. Örneğin, Şippar’dan çıkan Hammurabi Dönemi’ne ait evlat edinme belgesinde alınan kararlar, tanrılar ve kral huzurunda yemin edilerek hükme bağlanmıştır. Tanrılar ve kral huzurunda yemin etmek sözleşmenin hükümlerine uyulması açısından önemli bir yaptırım olarak görülmekteydi. Belgenin içeriği şöyledir:

“Şululi’nin kızı Şamaş’ın rahibesi Beltani, Zabayatum ve Erişti-Adad’ın kızı Marat-erşetim’i Zabayatum ve Erişti-Adad’dan kızı ve üvey kızı olarak aldı. Zabayatum ve Erişti-Adad, 5 şekel gümüşü tirhatum/çeyiz olarak aldı. Onların gönülleri hoş tutuldu. Beltani, Marat-erşetim’in ihtiyaçlarını karşılayacak ve onu bir kocaya verecek. Onlar Şamaş, Marduk ve Hammurabi’ye yemin ettiler.” (Westbrook, 1988, s. 121; CT 47 40)

Sippar’dan çıkan Ammi-ditana Dönemi’ne ait evlilik sözleşmesi niteliğindeki belgede belirlenen esaslar tanrı huzurunda yapılan yeminle koruma altına alınmıştır. Belgenin tercümesi şöyledir:

“1 tane kız köle, 1 tane yatak, 2 tane sandalye, 1 tane masa, 1 tane sandık, 1 tane beş [litre yağ] saklayabilen şikkatum (=Bakır, ahşap. Bkz. CDA, 2000:322; CAD, Vol. XVII Part II, 433) kap. Bunların hepsi Lipit-Adad’ın kızı Erişti-E.Ulmaş’a verdiği şeylerdir ve bunlar kocası Bunene-iddinam’ın babası Sin-tukulti’nin evine gelin olacağı için hazırlanmıştır. Kızın babası Lipit-Adad 5 şekel gümüşü başlık parası olarak aldı. Bunene-iddinam eşi Erişti-E.Ulmaş’a “sen artık benim eşim değilsin” derse, o gümüşün 1/3’ini ödemeli. Ve Erişti-E.Ulmaş, kocası Bunene-iddinam’a “sen artık benim kocam değilsin derse onlar onu iple bağlayacaklar ve onu suya atacaklar. Gimillum’un oğlu Iddin-Nana onun babasıdır; Onlar söyledikleri şeylerden sorumludurlar. Onlar Şamas, Aya, Marduk ve kral Ammi-ditana huzurunda yemin ettiler. (Dalley, 1980, s. 59; CT 48 55)

Babil’de Hammurabi Hanedanlığı’ndan 9. hanedanlığa kadar olan dönemde sözleşmelerde en çok kullanılan yemin formu dönemde satış belgelerinde “*Tanrı ..... huzurunda yemin ettiler (nîš^d... itmû)*” şeklinde geçmektedir. (Mercer, 1913, s. 67; Mercer, 1914, s. 199).

Yemin ile ilgili belgeler sözleşmeler ile sınırlı değildir. Kanun maddelerinde de yemin uygulaması ile karşılaşılmaktadır. Bazı konuların çözümünde yemin önemli bir yere sahiptir.

Tanrı ve kral huzurunda edilen yeminin geçerliliği vardı. Hammurabi Kanunu madde 29, 103, 131, 206, 227 ve 249'da gördüğümüz gibi yemin uygulaması, mevcut sorunların çözümünde çok önemli bir yere sahipti. 29 maddede: “Eğer köle, onu yakalayanın elinden kaçarsa, o adam köle sahibine tanrı yemini edecek (nīš ilim izakkar-ma) ve serbest kalacaktır.” (Roth, 1995: 85; CH 29; Price, 1929: 25) hükmü yer almaktadır. Bu maddeden anlaşıldığı üzere, Hammurabi Kanunu'nda kişinin suçsuzluğunu ispatlamak için tanrı huzurunda yemin etmesi yeterli görülmekteydi. Ancak bir yalan üzerine yemin etmek o kadar basit bir eylem olarak görülmemekteydi. Bir kişi tanrı huzurunda yalan yere yemin ederse bu kişinin tanrı tarafından cezalandırılacağına inanılırdı. Böylece kişi mahkeme karşısında yargılanmaktan kurtulsa dahi tanrılar tarafından en ağır felaketlere uğratılabilirdi. Hammurabi Kanunları'nda yer alan yemin ile alakalı diğer maddeler şöyledir:

Madde 103: “Eğer seyahatte iken bir düşman, ayak satıcısının (elinde neyi varsa) ona attırırsa (elinden alırsa) ayak satıcısı (o zaman) tanrı yemini edip (nīš ilim izakkar-ma) serbest kalacaktır.” (Roth, 1995, s. 100; CH 103)

Madde 131: “Eğer kocası kendi karısını (zina) ile suçlarsa, başka bir erkekle yatarken yakalanmamasına rağmen, o (kadın) tanrı yemini edecek (nīš ilim izakkar-ma) ve evine dönecektir.” (Roth, 1995, s. 106; CH 131)

Madde 206: “Eğer bir adam, bir adamı kavgada döverse ve onu yaralarsa, o adam ‘bilerek vurmadım’ diye yemin edecek (itamma) ve hekimin (ücretini) ödeyecektir” (Roth, 1995, s. 122; CH 206)

Madde 227: “Eğer bir adam, berberi zorlayıp, (bir kölenin) kölelik belirtisi olan saçını anlaşılmayacak şekilde tıraş ettirirse, o adamı öldürecekler, kapısına asacaklar, berber “bilerek tıraş etmedim” diye yemin edip (itamma) serbest kalacaktır.” (Roth, 1995, s. 124; CH 227)

Madde 249: “Eğer bir adam, bir öküz kiralar ve öküzü tanrı çarpar, (hastalanır), ölürse, öküzü kiralayan adam tanrı yemini edip (nīš ilim izakkar-ma), serbest kalacaktır.” (Roth, 1995, s. 128; CH 249)

Eski Babil Dönemi'nde yemin içerikli kanun maddeleri Hammurabi Kanunu'nda yer alan hükümlerle sınırlı değildir. Hammurabi gibi I. Babil Hanedanlığı'na mensup Ammi-Saduqa'nın kanun niteliğindeki fermanın 9. ve 10. maddelerinde de bir sorunun çözümünde yemine başvurulduğu görülmektedir. 9. maddede: “Sarayın satılık malını satan bir tüccar, bir vergi yükümlüsünün bakiye borçlarına mahsuben, sanki saraydan satılık mal almış gibi, saraya mühürlü bir vesika tanzim ederse ve vergi mükellefinin mühürlü vesikasını alırsa, bu vesikanın içindekilerine göre satılık mal ona verilmezse veya kral vergi mükellefinin vergi borçlarını affettiği için, o da ona bir şey vermezse, bu tüccar tanrı önünde ‘bu vesikaya göre vergi yükümlüsünden hiç bir şey almadım’ diye (yemin edecek), temize çıkacaktır. (Bu yeminle) temize çıktıktan sonra vergi yükümlüsünün vesikasını ortaya getirecek, bir araya gelecekler, yeniden hesaplaşacaklardır. Tüccarın saraya düzenlediği vesikanın muhtevasına göre satılık maldan, vergi yükümlüsünün tüccara düzenlediği vesika muhtevasına göre, vergi yükümlüsünün vermesi gereken kadar muafıdır.” denilmektedir (Tosun ve Yalvaç, 2002, s. 263). 10. madde ise şöyledir: “Saraya ait keçi, koyun, sığır çobanlarının elinde olan memleketin .....-si, yemin ederek (itamma) ..... kabul edeceklerdir. Her bir inek ölüsü için ..... derisi ile birlikte tahıl ve 1 2/3 mana 5 şekel yün, her bir keçi ölüsü için ..... derisi ile birlikte 2/3 mana keçi yünü saraya vereceklerdir. Kral memlekette adaleti tesis ettiği için (af ilân ettiği için) bunların bakayası alınmayacaktır. Memleketin .....-si ..... doldurulmayacaktır.” (Tosun ve Yalvaç, 2002,

s. 263). Bu maddeler, bir kişinin yemin ederek kendini temize çıkarabileceğine işaret etmektedir.

Yeni Babil Dönemi'de ise yemin formlarına yer verilmesi yaygın bir uygulama haline gelmiştir. Bu dönem satış sözleşmelerinde “Marduk ve Šamaš huzurunda yemin ettiler”, ortaklık sözleşmelerinde “insanlar ve kral huzurunda yemin ettiler”, evlat edinme belgelerinde “Šamaš and Nabû huzurunda

yemin ettiler” şeklindeki kalıp ifadeler yaygın olarak görülmektedir (Mercer, 1914: 200). Evlilik sözleşmelerinde ise “*onlar tanrıları Nabû ve Marduk huzurunda ve efendileri kral Nabukadnezzer huzurunda yemin ettiler (nîš Nabû u Marduk ilâni-šunu u nîš Nabû-kudurri-uşur šarri bēli-šunu izkuru)*” en çok karşımıza çıkan yemin formudur (Mercer, 1914, s. 201). Babil şehrinin baş tanrısı Marduk olduğu düşünüldüğünde, Marduk huzurunda yemin etme belgelerinin sayıca fazla olması şaşırtıcı değildir. Örneğin, Yeni Babil Dönemi kralı Neriglissar Dönemi’ne ait VAT 3101 (NBRV 699) numaralı mektupta Tābia’nın, Nūrēa’ya 55 şekeli için senet verdiği belirtilmektedir. Nūrēa ise bu seneti kimseye vermeyeceğine, Tābia’ya geri vereceğine dair tanrı Marduk ve Nabû huzurunda yemin ettiği (*temû/tamû*) görülmektedir.

Yeni Babil Dönemi’nde yasal belgelerin yanı sıra kraliyet yazıtları içerisinde de yemin uygulaması ile karşılaşılacaktır. Yeni Babil krallarından Nabopolassar’a ait bir yazıtta kralın bizzat kendisinin bir kraliyet yemini ettiğini görmekteyiz. Kral, Marduk ve Šamaš’ın huzurunda hayatı üzerine yemin (*nîšu*) ettiğini belirtmektedir. Kral yemin ederek yıllığında yazdığı olayların doğruluğunu ispatlamak istemektedir. Yazıtta şu ifadeler yer almaktadır:

“*Efendim Marduk ve Tanrım Šamaš huzurunda hayatım üzerine yemin ettim. ‘Sözlerim yalan değildir, sadece güvenilir ifadelerdir!’ (nîš dAMAR.UTU be-li-ia ü dUTU DINGIR-ia az-kur šum-ma i-nim-ma-a sur-ra-tu-ma la ka-a-a-an-tu-um-ma)*” (Da Riva, 2013, Napl C 32: 14-15)

Yıllıkta konuşmak anlamına gelen “*zakāru (az-kur)*” fiilinin “*nîšu*” kelimesi ile birlikte “*yemin etmek*” anlamında kullanıldığı görülmektedir. Bu belgede yer alan yemin formu ile Akad Dönemi belgelerinde de karşılaşılacaktır (Beaulieu 2003, s. 3; Da Riva, 2008, s. 27). Akad krallarından Rimuş’a ait bir belgede yer alan ifadeler örnek olarak sunulabilir. Bu örnek aslında yemin geleneğinin Sümer ve Akad’dan başlayarak ve benzer kullanımlar göstererek devam ettiğini ortaya koymaktadır. Rimuş’a ait olan belgenin ilgili kısmının tercümesi şöyledir:

“*Tanrılar Šamaš ve Ilaba’nın huzurunda (bunların) yalan olmadığına, sadece doğru olduğuna yemin ettim.*” (Frayne, RIME 2, E2.1.2.4: 73-80)

Askeri ve politik durumunu anlatan Babilce kraliyet yazıtları içerisinde, Babil krallarının, vassal kralların sadakatlarını sürdürmelerini garanti altına almak amacıyla da yemin protokolünü uygulamaya koydukları görülmektedir. Bu uygulama Yeni Asur kralları tarafından sıkça başvurulan bir yol olmasına karşın Yeni Babil Dönemi kraliyet yazıtları arasında bu türden örnekler azdır. Bu belgelerden birisi Yeni Babil Dönemi krallarından Nabû-šuma-iškun dönemine aittir. Belgenin tercümesi ise şöyledir:

“*Kendisini kurtarmak için Fırat’ın kıyısından çıkan Duru şehri (kralı) Šagab-il, bir anlaşma ve yeminle (māmītum) onun (Nabû-šuma-iškun) huzuruna geldi.*” (RIMB 2 B.6.14.1: iii 30 – iii 31)

SONUÇ

Örnekler Asur ve Babil’de yemin etme geleneğinin sosyal, ekonomik, hukukî ve siyâî hayatın içerisinde yaygın bir uygulama olduğunu ortaya koymaktadır. Ticarî bir sorunun çözümünde, bir suçla itham edilen bir kişinin yargılanmasında, bir eylemin yerine getirilmesini güvence altına almada ve özellikle devletlerarasındaki antlaşmalarda yemin protokolü devreye sokulabilmekteydi. Asur ve Babil kanunlarında yemin protokolünün sıkça devreye sokulması ve hüküm verme hususunda önemli bir işleve sahip olması, suçların tespitinde ve kişilerin aklanmasında önemli bir işleve sahip olduğunu göstermektedir.

Asur ve Babil’de yeminin temelde iki amaca hizmet ettiği görülmektedir. Bu amaçlardan birisi söylenenelerin doğruluğunun ortaya konulmasını sağlamaktır. Davada hem davacı, hem de dava edilen haklılıklarını belge ve şahitler aracılığıyla doğrulayamadığında, iddiasını ispat için tanrı huzurunda veya tanrının sembolü önünde yemin ederdi. Bu türden bir yeminde amaç söylenenlerin doğrulanmasıdır. Özellikle mahkemelerde gerçekleştirilen yemin uygulaması beyanların doğrulanmasına yöneliktir. Yeminin bu şekilde kullanımı suçların tespiti ve kişilerin aklanması hususunda önemli bir görevi yerine getirmekteydi. Diğer önemli amacı ise vaat edici bir nitelik taşıması, yani bir nevi taahhüt işlevi

görmesiydi. Yemin bu özelliğinden dolayı genelde ticarî ve sosyal hayatı yansıtan sözleşmelerde ve devletlerarası ilişkileri düzenleyen anlaşma metinlerinde karşımıza çıkmaktadır. Burada amaç kişilerin ya da devletlerin birbirilerine taahhüt ettikleri hükümlerin yerine getirilmesini güvence altına almaktır. Özellikle Eski Asur Dönemi ticari sözleşmeleri, bu türden yemin formlarını içermektedir. Tüccarlar bir problem ortaya çıktığında da yemine müracat ederek sorunu çözüme kavuşturmaya çalışırlardı.

Asur ve Babil’de yemin örnekleri şahıslara ait ticarî, hukukî ve sosyal hayatla ilgili belgelerde daha sık geçmektedir. Yeminin siyasî belgelerde ya da yazışmalarda kullanımı ise genelde devletlerarası antlaşmalarda görülmektedir. Devletlerarasında imzalanan antlaşmalarda yer alan yemin formları da vaat ve taahhüt edici nitelik taşımaktaydı. Bu antlaşmalarda tanrılar da şahit gösterilmekteydi. Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda Asur ile yerli krallar arasındaki antlaşmalar, Orta ve Yeni Asur krallarının vassalları ile imzaladığı antlaşmalar ve Yeni Babil Dönemi yıllıkları sadakat yemini ya da antlaşma yemini örneklerini içermektedir. Yeni Asur Dönemi antlaşmalarında önemli bir yere sahip olan “*adê’/adû*” adı verilen sadakat yemini metinlerinde, yükümlülükler ve yasaklar açıkça belirtilmekte, isyan durumunda uygulanacak açık bir davranış protokolü öngörülmekteydi. Bu belgeler içerisinde yer alan yemin ifadeleri antlaşma şartlarını garanti altına alma amacı taşıyordu ve ileride ortaya çıkabilecek bir ihlal durumunda Asur’a müdahale için tanrısal destek sağlıyordu. Bu yönüyle yemin kraliyet ideolojisine hizmet eden önemli bir araca dönüşmektedir.

Asur ve Babil’de yemin eylemi, mahkemede ya da tapınakta icra edilmekteydi. Hatta suça konu olan mahalde de tanrı veya sembolü bulunmak şartıyla yemin edilebilirdi. Yemin, bazı durumlarda tanrının görevlileri huzurunda ya da temsilcisi kabul edilen kral huzurunda vuku bulmaktaydı. Özellikle tanrılar huzurunda edilen yemin dinsel bir anlam içermekteydi. Yemin dinsel bir eylem olarak düşünüldüğünden, tutulmadığı takdirde bir takım lanetleri ve cezaları içerirdi. Tanrı huzurunda edilen yeminlerin bozulmasının tanrının öfkesine neden olacağı düşünülmekteydi. Bu anlayışın bir sonucu olarak yemini bozan kişilerin karşılaştıkları her türlü olumsuz eylem tanrılar tarafından gönderilen bir ceza olarak yorumlanmaktaydı. Hatta krallar dahi yeminlerini tutmadıklarında ağır yaptırımlarla karşı karşıya kalmaktaydılar. Öyle ki Asur kralı II. Sargon’un kötü bir şekilde ölmesi, tanrılara verdiği sözü tutmamasıyla ilişkilendirilmekteydi (Tadmor, Landsberger and Parpola, 2003). Sadakat yeminlerinde de vassal kralların tanrılara olan yeminlerini bozmaları büyük bir günah olarak kabul edilmekteydi Mesela Asur kralı III. Tiglat-Pileser’e ait bir belgede Asur’un büyük tanrılara yemin eden Aşkelon Kralı Mitinti’nin yeminini bozması üzerine tanrı Aşşur’un gazabıyla yüzleştiği belirtilmektedir. Asur kralı bu seferin aslında tanrının yemininin bozulması sonucu, tanrının emri ile gerçekleştirilen bir cezalandırma eylemi olduğuna işaret etmektedir.

Yemin ifadelerinin bazen lanet formları ile de pekiştirildiği görülmektedir. Asurbanipal’in Asarhaddon’un vârisi olarak kabul edilmesi amacıyla erkânı ve vassal kralları ile imzaladığı antlaşmada hem yemin aldığı hem de yeminlerini tutmamaları durumunda karşılaşılabilecekleri lanetler sıralanmıştır. Aslında lanetleme ifadeleri tek başına da yeminle benzer işlevi yerine getirebiliyordu ve kararlara uyulmasını garanti altına alma amacı güdülmüyordu. Lanetler bu yönüyle yemin ile benzer bir işlev görüyor diyebiliriz. Örneğin, Yeni Babil krallarından Nabopolassar Dönemi’ne tarihlenen ve bir kölenin evlat edinilmesiyle ilgili olan belgede karara bağlanan hükümlere karşı gelinmesi durumunda Marduk’un hükümlere karşı gelen kişinin soyunu yok edeceği belirtilmektedir (Weisberg, 2003, OIP 122, 2) .

Kökleri insanlık kadar eski olduğu düşünülen yemin geleneği Asur ve Babil gibi uygarlıklarda hayatın her alanında önemli bir pratik olarak varlığını sürdürmüştür ve sonrasında bu coğrafyada yaşayan kültürlerde ve topluluklarda benzer şekillerde uygulanmaya devam etmiştir. Hatta günümüzde Anadolu ve Orta Doğu kültür coğrafyasında insanların inançları doğrultusunda Allah’ı şahit göstererek ya da İslam’ın kutsal kitabı Kur’an-ı Kerim’e el basarak yemin ettiklerini görmekteyiz. Günümüzde mahkemelerde özellikle tanıkların doğruyu söyleyeceklerine dair yemin etmeleri sıkça görülen bir uygulamadır. Bu uygulamanın Asur ve Babil’de de benzer şekillerde olduğunu belgelerden öğrenmekteyiz. Ayrıca Asur ve Babil’in farklı dönemlerinde lehte veya aleyhte yapılan bir iddianın tapınaktaki tanrı heykeli huzurunda, kral ya da mahkeme huzurunda yemin etmek suretiyle ispat edilebildiğini görmekteyiz.

KISALTMALAR

AKT:	: Ankara Kültepe Tabletleri
AOAT	: Alten Orient zum Alten Testament
ARAB	: Ancient Records of Assyria and Babylonia
ArAn	: Archivum Anatolicum
CAD	: Chicago Assyrian Dictionary
CBS	: Catalogue of the Babylonian Section (Museum siglum of the University Museum in Philadelphia)
CDA	: A Concise Dictionary of Akkadian
DTCF-D	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
HUCA	: Hebrew Union College Annual
JAOS	: Journal of the American Oriental Society
KT	: Kültepe Tabletleri
OIP	: Oriental Institute Publications
PNA	: Prosopography of the Neo-Assyria
RIMA	: The Royal Inscriptions of Mesopotamia
RIME	: The Royal Inscriptions of Mesopotamia. Early Periods
RINAP	: The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period
SAA	: State Archives of Assyria
SAAB	: State Archives of Assyria Bulletin
VAT	: Vorderasiatische Schriftdenkmäler der Königlichen Museen zu Berlin

KAYNAKLAR

- Balkan, K. (1957). *Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş Kralı Warşama'ya gönderdiği mektup*, Ankara.
- Bayram, S. (1998). Asur Ticaret Kolonileri Çağında Kültepe'nin Hukukî Manzarası. *II. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu (16-17 Nisan 1998) Bildirileri*, Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi Yayınları 3, 75-83.
- Bayram, S., & Kuzuoğlu, R. (2014). *Kültepe tabletleri VII-a*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Beaulieu, P.-A. (2003). Nabopolassar and the antiquity of Babylon. *In Eretz-Israel: Archaeological, Historical and Geographical Studies 27, Hayim and Miriam Tadmor Volume* (Edts. I. Eph'al, A. Ben-Tor, & P. Machinist, Jerusalem: 1-9.
- Chiera, E. (1922). *Old Babylonian Contracts, University Of Pennsylvania*. The University Museum Publications Of The Babylonian Section, Vol. VIII No. 2. Philadelphia.
- Cogan, M. (1974). *Imperialism and Religion: Assyria, Judah and Israel in the Eighth and Seventh Centuries BCE (Monograph Series Volume 19)*. Society of Biblical Literature and Scholars Press.
- Çeçen, S. (1990). Kültepe Metinlerinde Bulunan Waklum Mektupları. *AÜ. DTCF-D, C.XXXIV, 1, 35-51*.
- Çeçen, S., & Hecker K. (1995). "İna mātika eblum" Zu einem neuen Text zum Wegerecht in der Kültepe-Zeit. *AOAT Band. 240*, Münster, 31-41.
- Da Riva, R. (2008). *The Neo-Babylonian Royal Inscriptions An Introduction Guides to the Mesopotamian Textual Record – GMTR 4*, Münster: Ugarit-Verlag.
- Da Riva, R. (2013). *The Inscriptions of Nabopolassar, Amel-Marduk and Neriglissar*. Studies in Ancient Near Eastern Records (SANER) 3, 2013.
- Dalley, S. (1980). *Old Babylonian Dowries*. Iraq, Vol. 42, No. 1, British Institute for the Study of Iraq, 53-74.
- Driver, C. R. & Miles, J. C. (1935). *The Assyrian laws*. Oxford at The Clarendon Press. Driver, C. R. & Miles, J. C., (1960). *The Babylonian Laws Vol I-II*, Oxford at The Clarendon Press.
- Frame, G. (1995). *Rulers of Babylonia: From the Second Dynasty of Isin to the End of Assyrian Domination (1157-612 BC) - RIMB 2 (RIM The Royal Inscriptions of Mesopotamia)*. University of Toronto Press.
- Frayne, D. (1993). *The Royal Inscriptions of Mesopotamia Early Periods. Volume 2. Sargonic and Gutian Periods (2334-2113 BC)*. (RIME 2). Toronto.
- Fuchs, A. (1994). *Die Inschriften Sargons II*. Aus Khorsabad, Göttingen.

- George, A. R. (2003). *The Babylonian Gilgamesh Epic: Introduction, Critical Edition and Cuneiform Texts*, 2 vols., Oxford: Oxford University Press.
- Grayson A. K. and J. Novotny. (2012). *The Royal Inscriptions of Sennacherib, King of Assyria (704-681 BC), Part 1. (The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period 3/1)*. Winona Lake.
- Grayson, A. K. (1991). *Assyrian Rulers of the Early First Millennium B.C. I (1114—859 BC)*. (The Royal Inscriptions of Mesopotamia, Assyrian Periods, 2), Toronto: 1991.
- Greengus, S. (1969). The Old Babylonian Marriage Contract. *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 89, No. 3, 505- 532.
- Günbattı, C. (2005). Kültepe’de bulunmuş iki antlaşma metni. *Bellekten C. LXIX*, 759- 784.
- Kahya, Ö. (2017). Kültepe’den ‘tanrının kadehini içme’ örneği. *ArAn*, 11(2), 45-58.
- Kitz, A. M.(2004). An oath, its curse and anointing ritual. *Journal of the American Oriental Society*, 124, (2), 315-321.
- Kuhr, A. (2013). *Eski Çağ’da Yakındoğu (M.Ö. 3000-330), C. II* (Çev. Dilek Şendil), İstanbul.
- Larsen, M. T. (1976). *The Old Assyrian City State and its Colonies*. Mesopotamia 4, Kopenhagen.
- Lauinger, J. (2013). The Neo-Assyrian adê: Treaty, Oath, or Something Else?. *Zeitschrift für Altorientalische und Biblische Rechtsgeschichte (Journal for Ancient Near Eastern and Biblical Law)*, Vol. 19, 99-116.
- Leic, G. (1998). *A Dictionary of Ancient Near Eastern Mythology*. Routledge.
- Leichty, E. (2011). *The Royal Inscriptions of Asarhaddon, King of Assyria (680-669 BC)*. (The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period, RINAP 4). Winona Lake, Indiana, Eisenbrauns. Levinson B. M., Esarhaddon’s Succession Treaty as the Source for the Canon Formula in Deuteronomy 13:1. *Journal of the American Oriental Society*, 130,(3), 337-347.
- Lewy H. (2008). Assyria C. 2600-1816 B.C. *The Cambridge Ancient History* (Edited By I. E. S. Edwards) Volume I Part 2, Cambridge Histories Online © Cambridge University Press: 729- 770.
- Lewy, J. (1956). On Some Institutions of the Old Assyrian Empire. *HUCA* 27, 1-79. Liverani, M. (1995). “The Medes at Esarhaddon’s Court”. *JCS*, 47, p. 58-59.
- Luckenbill, D. D. (1926). *Ancient Records of Assyria and Babylonia (ARAB)*, I, Chicago: Chicago University Press.
- Meek, T. J. (1917). *Old Babylonian Business And Legal Documents (The RFH Collection)*. Chicago, Mercer, S. A. B. (1912). The Oath in Babylonian and Assyrian literature, Paris: P. Geuthner. Mercer, S. A. B. (1913). The Oath in Cuneiform Inscriptions. The Oath in Babylonian Inscriptions of the Time of the Hammurabi Dynasty. *The American Journal of Semitic Languages and Literatures*, Vol. 29, No. 2, 65-94.
- Mercer, S. A. B., (1914). The Oath in Cuneiform Inscriptions III. The Oath in Inscriptions since the Time of the Hammurabi Dynasty. *The American Journal of Semitic Languages and Literatures*, Vol. 30, No. 3, 196-211.
- Millard, A. R. (1968). “Fragments of Historical Texts from Nineveh: Ashurbanipal”. *Iraq*, 30/1, pp. 98-111.
- Nicolo, M. & Ungnad, A. (1935). *Neubabylonische Rechts- und Verwaltungsurkunden übersetzt und erläutert, I: Rechts- und Wirtschaftsurkunden der Berliner Museen aus vorhellenistischer Zeit*. Leipzig.
- Oded, B. (1992). War, Peace and Empire: Justification for War in Assyrian Royal Inscriptions, Wiesbaden.
- Öz, E. (2015). Eski Mezopotamya’da hukuk kurallarının oluşumu sürecinde adalet anlayışı ve bazı hukuki sorunların çözümünde nehir/su ordali uygulaması. İ. Albayrak – H. Erol – M. Çayır (Ed.), *Cahit Günbattı’ya armağan içinde*, (185-202). Ankara,
- Parpola, S. (1987). *The Correspondence of Sargon II, Part I: Letters from Assyria and the West*. Helsinki.
- Parpola, S. (2003). Assyria’s Expansion in the Eighth and Seventh Centuries BCE and Its Long Term Repercussions in the West. In *Symbiosis, Symbolism, and the Power of the Past: Canaan, Ancient Israel and their Neighbors from the Late Bronze Age through Roman Palaestina*. Ed. W. G. Dever & S. Gitin, Winona Lake, Indiana, 99-111.
- Parpola, S. & Watanabe, K. (1988). *Neo-Assyrian Treaties and Loyalty Oaths (SAA 2)*. Helsinki.

- Ponchia, S. (2014). The Neo-Assyrian Adê Protocol and the Administration of the Empire. In *From Source to History: Studies on the Ancient Near Eastern Worlds and Beyond Dedicated to Giovanni Battista Lanfranchi on the Occasion of his 65th Birthday on June 23*, Ed. S. Gaspa et al. Münster, 501-526.
- Price, I. M. (1929). The Oath in Court Procedure in Early Babylonia and the Old Testament. *Journal of the American Oriental Society*, Vol: 49, 22-29.
- Roth, M. T. (1995). *Law Collections from Mesopotamia and Asia Minor*. Atlanta: Scholars Press
- Sandowicz, M. (2012), Oaths and Curses: A Study in Neo- and Late Babylonian Legal Formulary. AOAT 398; Münster: Ugarit-Verlag
- Sever, H. (1990). Yeni Kültepe tabletlerinde geçen “Kīma awāt naru’āim” tabiri ve değerlendirilmesi. *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 34, 1-2, 251-265.
- Sever; H. (2003). Kültepe Metinlerinde Yemin Konusu. IV. *Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, Kayseri, 457-462.
- Stevenson, J. H. (1902). *Assyrian And Babylonian Contracts with Aramaic Reference Notes, The Vanderbilt Oriental Series*. (Edit. Herbert Gushing Tolman and James Henry Stevenson) New York, Cincinnati, Chicago: American Book Company.
- Tadmor, H, Landsberger B., & Parpola. S. (2003). The Sin of Sargon and Sennacherib's Last Will. *SAAB*, 3, 3-55.
- Tadmor, H, Landsberger, B., & Parpola. S. (2003). The Sin of Sargon and Sennacherib's Last Will. *SAAB*, 3, 3-55
- Tadmor, H. & Yamada, S. (2011). *The Royal Inscriptions of Tiglat-pileser III (744–727 BC) and Shalmaneser V (726–722 BC), Kings of Assyria. (The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period I)*, Winona Lake.
- Toptaş, K. (2018). Yeni Asur Emperyalizminin Bir Sonucu Olarak İsyancılar. *ArAn*, 12/2, 179- 200.
- Tosun, M., & Yalvaç, K. (2002) *Sumer, Babil, Assur kanunları ve Ammi-Şaduqa fermanı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Veenhof, K. R. (2002). Review of notes on a new volume of Old Assyrian Texts by Karl Hecker. *JAOS*, 122/4, 797-802.
- Veenhof, K. R. (2013). New Mesopotamian Treaties from the Second Millennium BC from kārūm Kanesh and Tell Leilan (Şehna). *Zeitschrift für Altorientalische und Biblische Rechtsgeschichte (Journal for Ancient Near Eastern and Biblical Law)*, 19, 99-116.
- Weisberg, D. B. (2003). *Neo-Babylonian Texts in the Oriental Institute Collection (OIP 122)*. Chicago.
- Wells, B., Wunsch, C., & Magdalene, F. R. (2012). The Grammar of the Neo-Babylonian Assertory Oath. *Journal of Near Eastern Studies*, 71,(2) , 275-284.
- Westbrook, R. (1988). *The Old Babylonian Marriage Law*. Horn/Austria.

Extended Abstract

Although our material evidence of the oath is based on written documents, the application of the oath is rooted in ancient practices. The tradition of swearing is as old as the history of humanity. However, the material evidence related to the oath was transferred to us with the use of the manuscripts. Sumerians who invented the writing and established city-states were swearing in cases of disagreement or a commitment to a promise. The application of the oath we encountered in the Sumerian records for the first time, continued in Akkadians, Assyrians and Babylonians and in other communities living in Mesopotamia. This in fact points to the role of geography in the continuation of traditions. In Assyria and Babylon, social, commercial, legal and political life is an application in itself. In Assyrian and Babylonian documents the "tamû, tim'um, ta(m)mamitum, māmītu(m), nīšu (m), adû, zakāru(m)" are the words and verbs used to express the oath. Although the words that express the oath show diversity, their purposes of use are similar. The oath is an effort to establish a basis for an individual's words and actions by witnessing the creator, sacred beings, or prominent individuals of the community in accordance with his religious beliefs about whether or not he or she is doing a job right, or telling the truth. The oath is a common tradition among the eastern societies. Particularly Semitic societies vow for trivial things. This tradition, which dates back to ancient times, continues to exist in social, economic and legal life in Anatolia and the Near East. For example, the people living in the Anatolian geography of our country, when faced with an accusation against them to prove their innocence or commitment to

fulfill something, they swear on behalf of God. It is an application based on a religious belief system. In societies within Islamic, Christian, Jewish and pagan beliefs, the oath was seen as a religious practice. As a result of this understanding, individuals living in the community resorted to the testimony of God to make their words reliable. However, in some cases, people could produce a witness swearing in the presence of a trustworthy person. A person who testifies to his fate may be among the prominent people of the society, or he may be minister of religion, who is regarded as the servant of God in the world. In ancient societies, the situation was not different. In Assyria and Babylon, the oath was deducted as a religious act and included various sanctions and penalties if not kept. A person's taking an oath on a statement or situation was of a nature of commitment and the narratives had a strong influence on the interlocutors. The credibility of the activities that were said was put into practice with the oath to confirm it. The tradition of the oath is also seen in our legal and social life. Nowadays, it is a common practice for the courts to have the witness swears to say the truth. This practice served similar purposes in Assyrian and Babylonian community life. In Assyria and Babylon, the oath appears in two different ways as authentic and promising. When the oath is not able to verify the plaintiff and the prosecution of the judge before the judge in the case by means of documents and witnesses to prove his claim in the presence God or in front of the symbol of God, the purpose of such an oath is to confirm what has been said. The forms of the oath used in the courts are for the verification of what has been described. The promising feature of the oath is generally found in the contracts regulating commercial and social life and in the letter of agreement regulating interstate relations. The aim is to ensure that the provisions that individuals or states commit to each other are fulfilled. In particular, the documents in the Old Assyrian commercial contracts contain such forms of oath. In Assyria and Babylon, the oath was carried out in court or in the temple. In fact, the subject matter of the crime could be sworn on, on condition that there was a god or symbol. In some cases, the oath took place in the presence of the servants of God, or in the presence of the king, who was considered the representative of God. This aspect of the oath should be considered as resorting to the testimony of the gods. The oath was not an arbitrary practice and was considered a religious act. Because sacred beings were involved in the act of the oath, people did not swear in every event and every situation. In the resolution of a commercial problem, the prosecution of a person charged with a crime, the fulfillment of an act, and in particular the treaties between states, could be put into effect. In the Assyrian and Babylonian law, an active engagement in the protocol of the oath and the fact that it has an important role in the provision of conviction shows that it has an important function in the determination of crimes and the acquittal of persons. Since the oath was considered a religious act, it would include a number of curses and penalties if not kept. It was thought that breaking the vows in the presence of god would cause the anger of God. As a result of this understanding, any negative action that was faced by those who broke the oath was interpreted as a punishment sent by the gods. Even kings were faced with heavy sanctions when they did not keep their oaths. The tragic death of the King of Assyria Sargon II was associated with his failure to keep his promise to the God. In loyalty, oaths called as "Ade", Vassal kings breaking their oaths to god(s) were considered committing great sin. For example, in a document belonging to Assyrian king Tiglat-Pileser III, it is stated that Mitinti, the King of Aşkelon who had sworn to the great gods, confronted the wrath of Assyria upon disrupting his oath. In fact, the Assyrian king points out that this voyage was an act of punishment of gods as a result of the deprivation of the oath.